відкриває нові можливості для інтеграції в європейські ринки, залучення інвестицій та формування інноваційної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Альтернативна енергетика. Ukraineinvest. 2024. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/industries/energy/alternative-energy

2. Yakymchuk Y., Mykola S., Ostapiuk N., & Zayachkivska O. Innovative Transport Technologies of Ukraine: Sustainable Development, Economy, Infrastructure. *13th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics*. 2022. DOI: 10.54941/ahfe1002297

3. Мєщєрякова О. В. Енергетичні інновації: майбутнє відновлюваної енергетики та водневих технологій. *Відновлювана енергетика та енергоефективність у XXI столітті:* матер. XXVI міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21–23 травня 2025). С. 531–532.

Багатченко Олександр Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

СИНЕРГЕТИЧНІ ЕФЕКТИ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Реформа адміністративно-територіального устрою України, розпочата у 2014 році, створила принципово нові умови для економічного розвитку територій. Станом на 2024 рік в Україні сформовано 1469 територіальних громад, які отримали розширені повноваження та фінансові ресурси. Однак, попри десятирічний період реформування, за даними Міністерства розвитку громад та територій України, лише 37% громад можна вважати фінансово спроможними. Ця статистика свідчить про системну проблему: недостатню ефективність ізольованого застосування окремих фінансових інструментів стимулювання економічного розвитку.

Аналіз практики функціонування територіальних громад виявляє парадоксальну ситуацію: громади, які активно використовують різноманітні фінансові інструменти окремо, часто демонструють гірші результати, ніж ті, що застосовують обмежену кількість інструментів, але в координований спосіб. Це спостереження вказує на існування синергетичних ефектів – явища, коли комплексне застосування фінансових інструментів генерує додаткову економічну вартість, що перевищує суму ефектів від їх ізольованого використання.

В умовах воєнного стану, який кардинально змінив економічне середовище функціонування громад, питання синергетичних ефектів набуває особливої актуальності. Обмеженість ресурсів, зруйнована інфраструктура, масові переміщення населення та бізнесу роблять критично важливим максимально ефективне використання кожної гривні державної підтримки. Традиційні підходи до застосування фінансових інструментів, розроблені для мирного часу, виявилися недостатньо ефективними в нових реаліях.

Центральне дослідницьке питання полягає не лише у визначенні ефективних фінансових інструментів, а у розкритті механізмів їх синергетичної взаємодії: як різні типи інструментів взаємо підсилюють один одного, які комбінації створюють максимальний мультиплікативний ефект, як воєнний стан трансформує природу цих взаємодій, і в який спосіб можна оптимізувати поєднання інструментів для досягнення стійкого економічного розвитку в умовах безпрецедентних викликів.

Синергетичні ефекти від оптимального поєднання інструментів становлять особливий науковий та практичний інтерес. Особливої актуальності набуває дослідження синергетичних ефектів в умовах воєнного стану, коли традиційні механізми економічного розвитку зазнають фундаментальних трансформацій. Війна не лише змінює кількісні параметри функціонування фінансових інструментів, а й якісно трансформує канали передачі економічних імпульсів, створює нові типи взаємодій між інструментами та модифікує критерії оптимальності їх поєднання.

У довоєнний період синергетичні ефекти від поєднання фінансових інструментів формувалися через кілька ключових каналів. Інвестиційна комплементарність проявлялася у тому, що бюджетні інвестиції в інфраструктуру створювали передумови для ефективнішого використання приватних інвестицій, залучених через податкові стимули. Наприклад, будівництво індустріального парку за бюджетні кошти робило економічно доцільними податкові пільги для потенційних резидентів, оскільки знижувало їхні початкові капітальні витрати. Повномасштабне вторгнення РФ кардинально змінило природу та механізми синергетичних ефектів. Відбулася не лише кількісна модифікація параметрів, а якісна трансформація всієї системи взаємодій між фінансовими інструментами. Ця трансформація має кілька вимірів, кожен з яких потребує окремого аналізу. Прифронтові громади демонструють практично повне руйнування традиційних синергетичних механізмів. У цих територіях податкові стимули втрачають сенс унаслідок відсутності бізнесу, здатного на них реагувати, а бюджетні інвестиції спрямовуються лише на підтримання критичної інфраструктури та евакуацію населення. Парадоксально, але саме в цих громадах спостерігається унікальний тип «негативної синергії» – коли поєднання залишків різних інструментів дає змогу принаймні частково підтримувати функціонування базових систем життєзабезпечення.

Деокуповані території стикаються з проблемою «синергетичного вакууму» – повної відсутності передумов для взаємодії фінансових інструментів унаслідок руйнування економічної бази, інституційного середовища та соціального капіталу. Відновлення синергетичних ефектів у цих громадах потребує не стільки оптимізації поєднання інструментів, скільки їх послідовного «нашарування» – спочатку відновлення базової інфраструктури через бюджетні інвестиції, потім поступове запровадження податкових стимулів для повернення бізнесу.

Тилові громади з великою кількістю внутрішньо переміщених осіб демонструють «асиметричну синергію». З одного боку, приплив тимчасово переміщених осіб (ТПО) створює додаткове навантаження на інфраструктуру та соціальну сферу, знижуючи ефективність бюджетних інвестицій. З іншого боку, серед переміщених осіб часто є кваліфіковані кадри та підприємці, які за належної підтримки можуть стати драйверами економічного розвитку. Синергетичні ефекти в таких громадах досягаються шляхом поєднання програм підтримки ТПО зі стимулами для створення нових робочих місць.

Західні регіони, що стали реципієнтами релокованого бізнесу, демонструють «підсилену синергію». Переміщені підприємства вже мають досвід роботи, налагоджені бізнес-процеси та ринкові зв’язки, тому вони ефективніше реагують на фінансові стимули. Водночас конкуренція за релокований бізнес між громадами створює ризик «синергетичної пастки» – надмірного стимулювання, яке призводить до виснаження бюджетних ресурсів без відповідного економічного ефекту. Війна не лише змінила інтенсивність синергетичних ефектів, а й трансформувала самі механізми їх передачі через економічну систему. Інвестиційний канал, який у мирний час був основним провідником синергії, в умовах війни значною мірою заблокований внаслідок надвисоких ризиків і невизначеності. Підприємці не готові інвестувати навіть за наявності суттєвих податкових пільг і розвиненої інфраструктури, якщо існує загроза фізичного знищення активів. Натомість значно посилився сигнальний канал, але його природа якісно змінилася. Якщо раніше комплексна програма підтримки сигналізувала про економічні перспективи території, тепер вона сприймається насамперед як індикатор спроможності влади забезпечити відносну безпеку та стабільність. Синергетичний ефект виникає не стільки від економічної привабливості поєднання інструментів, скільки від демонстрації інституційної стійкості громади.

Мультиплікативний канал в умовах війни функціонує переважно через механізми виживання, а не розвитку. Поєднання різних типів підтримки дає змогу підтримувати мінімальний рівень економічної активності, який генерує ресурси для забезпечення базових потреб населення. Традиційні мультиплікатори споживання та інвестицій заміщуються «мультиплікаторами стійкості» – здатністю системи підтримувати функціонування за послідовних шоків. Виник новий канал передачі синергетичних ефектів – «солідарний»,

оснований на мобілізації соціального капіталу громади. Фінансові інструменти виступають каталізаторами самоорганізації населення, волонтерської діяльності, взаємодопомоги. Синергія досягається завдяки поєднанню формальних фінансових механізмів із неформальними соціальними мережами підтримки. Дослідження синергетичних ефектів від поєднання фінансових інструментів стимулювання економічного розвитку територій в умовах воєнного стану виявило фундаментальну трансформацію їхньої природи, механізмів і проявів. Війна не лише модифікувала параметри наявних моделей, а й створила якісно нове середовище, в якому традиційні закономірності перестають діяти, а нові ще тільки формуються.

Ключовим висновком є те, що в умовах екзистенційних загроз синергетичні ефекти трансформуються з інструменту оптимізації економічного розвитку в механізм забезпечення виживання та стійкості територіальних громад. Критерієм ефективності стає не максимізація економічного зростання, а здатність підтримувати функціонування базових систем життєзабезпечення за мінімальних ресурсів.

Водночас дослідження показує, що навіть в екстремальних умовах війни синергетичні ефекти не зникають повністю, а набувають нових форм і каналів реалізації. До того ж у деяких випадках війна створює передумови для виникнення унікальних типів синергії, неможливих у мирний час, – завдяки мобілізації соціального капіталу, підвищенню інституційної гнучкості, радикальному спрощенню регуляторного середовища.

Перспектива післявоєнного відновлення відкриває можливості для досягнення безпрецедентних рівнів синергетичних ефектів за умови правильного поєднання інструментів відбудови, міжнародної допомоги та внутрішніх ресурсів розвитку. Однак реалізація цього потенціалу потребуватиме не механічного відновлення довоєнних підходів, а створення принципово нової системи управління фінансовими інструментами, яка враховуватиме унікальний досвід функціонування в умовах війни та завдання побудови стійкої до майбутніх шоків економіки.

Список використаних джерел

1. Територіальні громади. Децентралізація. 2025. URL: https://decentralization.ua/newgromada

2. Казюк Я., Венцель В., Герасимчук І. Порівняльний аналіз фінансової спроможності територіальних громад на основі показників 2021 та 2023 років. Децентралізація. 2024. URL: https://decentralization.ua/news/18171

3. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

4. Казюк Я., Венцель В. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року. Децентралізація. 2025. URL: https://decentralization.ua/news/19455

5. За 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 451 млрд грн (на 85,6 млрд більше ніж у 2023 р.). Міністерство фінансів України. 2025. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhetiv_nadiishlo_451_mlrd_grn_na_856_mlrd_bilshe_nizh_u_2023_r-4980

6. За 1 кв. 2024 р. до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 101,6 млрд гривень. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_1_kv_2024_r_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhetiv_nadiishlo_1016_mlrd_griven-4542

7. Аналіз місцевих бюджетів за січень-квітень 2024 року. Портал «Децентралізація». 2024. URL: https://decentralization.ua/news/18256

8. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Портал «Децентралізація». 2025. URL: https://decentralization.ua/news/19387

9. В Україні збільшилась чисельність ФОПів, але зменшилась кількість платників ПДВ. Liga Zakon. 2024. URL: https://biz.ligazakon.net/news/ 226745_v-ukran-zblshilas-chiselnst-fopv-ale-zmenshilas-klkst-platnikv-pdv